

Zbigniew Gruszka

Katedra Informatologii i Bibliologii

Uniwersytet Łódzki

e-mail: zbigniew.gruszka@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-7834-3893>

Profesor Joanna Muszkowska-Penson

Fot. Zbigniew Gruszka

Prof. dr hab. Joanna Muszkowska-Penson (1921–2023) **Przyjaciół Katedry Informatologii i Bibliologii** **Uniwersytetu Łódzkiego**

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.36.07>

30 czerwca 2023 roku w wieku 101 lat zmarła w Sopocie prof. dr hab. Joanna Muszkowska-Penson, córka prof. dr. Jana Muszkowskiego, Przyjaciół Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego. Profesor medycyny, lekarz nefrolog, nauczyciel akademicki, żołnierz ZWZ, więzień Ravensbrück i Pawiaka, działacz opozycji, współpracownik Lecha Wałęsy (Muller, 2011).

Trudno pisać o Osobie, która mogłaby życiorysem obdzielić wielu. I jednocześnie nietrudno zmieścić w krótkim wspomnieniu wszystkie fakty z Jej życia tym bardziej, że wspomnienia, którymi się dzieliła, wypełniły już kilka książek¹.

Prof. dr hab. Joanna Muszkowska-Penson urodziła się 25 października 1921 r. w Warszawie jako drugie dziecko Jana (1882–1953) i Janiny (zm. 1973) Muszkowskich (Ladorucki, 2016, s. 32). Miała starszego o dwa lata brata, Krzysztofa (1919–2012), pisarza i felietonistę (Blauth, 2012). Dorastała w Warszawie w gmachu Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, której ojciec był dyrektorem (do 1935 roku) (Tchórzewska-Kabata, 2010, s. 122–123). Była przedstawicielem „Kolumbów”, pierwszego pokolenia, które mogło się wychowywać w niepodległej Polsce, ale i pokolenia, które tak mocno zostało naznaczone wojną (Joanna Muszkowska-Penson. W: *Biuletyn...*). Okres ten Pani Profesor wspominała następująco:

Wojna zaskoczyła mnie jako świeżo upieczoną maturzystkę Państwowego Liceum Ogólnokształcącego im. Królowej Jadwigi w Warszawie. Odebrałam patriotyczne wychowanie przepełnione entuzjazmem i uwielbieniem dla bohaterów narodowych. Poczucie koleżeństwa, przyjaźni i chęć robienia dobrych uczynków wyniosłam z drużyny harcerskiej. Dom wyrobił we mnie właściwą postawę moralną i zainteresowania intelektualne. Wspominam to wszystko aby wykazać, że wybuch wojny zastał mnie jako człowieka niewyrobionego, niesamodzielnego, właściwie jako projekt na człowieka (Wińska, 1985, s. 27).

W czasie II wojny światowej zaangażowała się w działalność podziemną. Należała do komórki „Album” Związku Walki Zbrojnej, w której pełniła funkcję łączniczki. 26 marca 1941 roku wraz z innymi współpracownikami została aresztowana w punkcie konspiracyjnym przy ulicy Mokotowskiej w Warszawie, a następnie uwięziona w Pawiaku. We wrześniu 1941 roku trafiła do obozu koncentracyjnego Ravensbrück (numer obozowy 7804). Tam podjęła decyzję, że jeśli przeżyje, zostanie lekarzem (Oleksi, 2018):

W Ravensbrück przekonałam się, że jedyny przydatny zawód to lekarz. Każdy inny fach w obozie stawał się kompletnie niepotrzebny. Lekarz był pomocny, nawet jeśli nie miał żadnych leków, środków sanitarnych. Samo przebadanie, rozmowa, podnosiły na duchu. Może dlatego wiele kobiet, które siedziały, po wojnie kończyło medycynę (Daszczyński, 2022).

Po opuszczeniu obozu w kwietniu 1945 roku przybyła do Łodzi, gdzie jej ojciec, profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej, organizował Uniwersytet Łódzki oraz Zakład Bibliotekoznawstwa (obecnie: Katedra Informatologii i Bibliologii). Zamieszkała z rodzicami w kamienicy przy ul. Uniwersyteckiej 3 (obecnie

---

¹ Grzela, 2013; Ladorucki, 2016.

jeden z budynków Rektoratu) (Szczerba, 2019, s. 77). W Łodzi ukończyła studia medyczne. W wyniku nakazu pracy została skierowana do Gdańska. Od 1950 do 1980 roku pracowała w Klinice Chorób Nerek Akademii Medycznej w Gdańsku. Od 1980 roku przez jedenaście lat była ordynatorem oddziału wewnętrznego gdańskiego Szpitala Wojewódzkiego (Sokolnik, 2023). W tym okresie zdobywała też kolejne stopnie naukowe: w 1961 doktora, w 1971 doktora habilitowanego. W 1976 roku została profesorem tytularnym (Joanna Muszkowska-Penson. W: *Biuletyn...*).

Była żoną Jakuba Penson (1899–1971), lekarza, profesora medycyny, dwukrotnego Rektora Akademii Medycznej w Gdańsku (1953–1956 i 1962–1965). W 1954 roku urodziła się córka Państwa Pensonów – Anna, obecnie profesor medycyny, dyrektor Kolegium Nauk Medycznych, Weterynaryjnych i Przyrodniczych na Uniwersytecie w Glasgow, mianowana Dame Commander Orderu Imperium Brytyjskiego (Makarewicz & Rutkowski (red.), 2005, s. 8; Professor Dame Anna F. Dominiczak...).

W PRL Profesor Joanna Muszkowska-Penson była zaangażowana w działalność opozycyjną. Do 1990 roku była osobistą lekarką Lecha Wałęsy:

Wałęsa był bardzo niezadowolony, że ma być badany przez kobietę. Powiedziała wtedy: „Jestem bardzo zaszczyczona, ale i zdenerwowana, że badam taką ważną osobę jak pan”. A on na to: „O, proszę pani, jeśli pani jest zdenerwowana, to pani mnie źle zbada” (Daszczyński, 2022).

W swoim domu ukrywała działaczy opozycji. Kolportowała też podziemne wydawnictwa. Za tę działalność trafiła w 1984 roku na krótko do aresztu śledczego (Sokolnik, 2023).

W wolnej Polsce, po powrocie ze Szkocji, do której przeniosła się, by opiekować się wnukiem, pracowała w Biurze Lecha Wałęsy, gdzie zajmowała się m.in. kontaktami i korespondencją zagraniczną, jak również przyjmowała gości: zachowały się zdjęcia, na których Pani Profesor jest uwieczniona z m.in. Dalajlamą XIV, Janem Pawłem II, Margaret Thatcher i wieloma innymi. Z biegiem czasu stała się obrończą dobrego imienia Lecha Wałęsy.

Związki Pani Profesor z Katedrą Informatologii i Bibliologii, jeszcze nazywającej się Katedrą Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej – sięgają pierwszej dekady XXI w., kiedy na adres Katedry trafiła paczka z dokumentami prof. Jana Muszkowskiego dotyczącymi powstania Zakładu Bibliotekoznawstwa w latach 1945–1953. Szkice tekstów, wykładów, nadbitki artykułów, kopie archiwalne książek, inne dokumenty archiwalne i fotograficzne trafiły wówczas do pracownika Biblioteki Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej – Zbigniewa Gruszki. Dołączony do nich został adres zwrotny, którym było Biuro Lecha Wałęsy. Z nadawczynią paczki, prof. dr hab. Joanną Muszkowską-

Zbigniew Gruszka

-Penson, skontaktował się Zbigniew Gruszka, który podziękował za przekazane dokumenty, stanowiące bezcenny materiał badawczy do dziejów łódzkiej bibliologii. Okazało się też, że nadawczyni paczki dysponuje cennymi informacjami odnoszącymi się do osoby Jej ojca oraz na temat pierwszych lat funkcjonowania Zakładu Bibliotekoznawstwa.

Przekazany przez Panią Profesor materiał okazał się niezwykle przydatny do przygotowania nowego, krytycznego wydania *Życia książki* Jana Muszkowskiego. Zadania tego podjęli się dr Grzegorz Czapnik i dr Zbigniew Gruszka. Książka ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego i Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2015 roku.

Ilustracja 1. Wręczenie Profesor Joannie Muszkowskiej-Penson nowego, krytycznego wydania *Życia książki* Jana Muszkowskiego (10.04.2016)

Fot. K. Buczek

Ilustracja 2. Profesor Joanna Muszkowska-Penson przegląda nowe, krytyczne wydanie *Życia książki* (2015)

Fot. Z. Gruszka

W 2011 roku mgr Zbigniew Gruszka i dr Jacek Ladorucki postanowili odwiedzić prof. Joannę Muszkowską-Penson. Pierwsze spotkanie odbyło się w Biurze Lecha Wałęsy. Rozmowy były następnie kontynuowane w domu Pani Profesor. Z biegiem czasu powstał pomysł, by wysłuchane opowieści o przeszłości i domu rodzinnym zebrać w książkę. Publikacja (wywiad-rzeka) autorstwa Jacka Ladoruckiego pt. *Gdy otworzyli bramy, zaczęłam iść w stronę domu* została wydana nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego w 2016 roku.

W 2013 roku przypadła sześćdziesiąta rocznica śmierci Profesora Jana Muszkowskiego. Kierownik Katedry, prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, postanowiła wówczas zaprosić jego córkę na konferencję naukową poświęconą pamięci profesora. W trakcie wydarzenia zorganizowanego w dniach 13–14 maja 2013 roku Pani Profesor Joanna Muszkowska-Penson nie tylko wygłosiła mowę, ale również odsłoniła w holu głównym Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi pamiątkową tablicę poświęconą Jej ojcu oraz otworzyła okolicznościową wystawę (Walczak-Niewiadomska, 2014, s. 162). Nie kryjąc wzruszenia przyznała wówczas:

Kształcenie bibliotekarzy na poziomie akademickim było głównym celem mojego ojca, o które zabiegał i o które walczył przez dłuższy czas (Odsłonięcie pamiątkowej tablicy...).

Wielokrotnie gościliśmy w domu Pani Profesor. Wraz z prof. Hanną Tadeusiewicz uczestniczyliśmy także w 2014 roku w uroczystości wręczenia Profesor Penson medalu Mściwoja II, przyznanego:

Za wieloletnią pracę i osiągnięcia w dziedzinie medycyny, w wyniku których stała się niekwestionowanym autorytetem, nauczycielem i wychowawcą całych pokoleń studentów i lekarzy, a także za odwagę i siłę moralną wykazaną w obozie Ravensbrück i w czasach stanu wojennego, kiedy zapewniała opiekę medyczną uczestnikom strajków w Stoczni Gdańskiej i działaczom opozycji demokratycznej (Laureaci medalu Mściwoja II...).

Profesor Joanna Muszkowska-Penson była osobą powszechnie szanowaną. Liczono się z Jej zdaniem. Lubiała pomagać, a czyniła to w myśl zasady, którą wyznawała: W życiu trzeba być użytecznym (Daszczyński, 2022). Bliscy i współpracownicy nazywali Ją Damą obdarzoną wielką energią życiową i widzieli w Niej Osobę ponadprzeciętną, wybitną i bardzo odważną (Rębas, 2023).

Na setne urodziny Miasto Gdańsk odsłoniło pamiątkową tablicę na ścianie domu, który mieszkała z mężem (Karaś, 2021). Z kolei uczniowie XV Liceum Ogólnokształcącego w Gdańsku zebrali się pod oknami mieszkania Pani Profesor przy ul. Karlikowskiej w Sopocie, by uczcić Jej jubileusz (Daszczyński, 2022).

W 2006 roku została odznaczona Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 2014 roku Rada Miasta Gdańska uhonorowała ją Medalem Księcia Mściwoja II, a w 2018 roku otrzymała tytuł Honorowego Obywatela Gdańska (Muller, 2011; Joanna Muszkowska-Penson. W: *Biuletyn...*). W momencie nadania tytułu decyzję tę uzasadniono następująco:

Profesor Joanna Muszkowska-Penson jest wielkim autorytetem i osobą, bez której wkładu Gdańsk byłby o wiele uboższy. Przyznanie tytułu Honorowego Obywatela Miasta Gdańska to próba choćby częściowej spłaty długu, jaki my – gdańszczanie zaciągnęliśmy u Pani Profesor (Joanna Muszkowska-Penson. W: *Biuletyn...*).

Na spotkaniu z Panią Profesor zorganizowanym w 2013 roku przez jej Alma Mater – Gdański Uniwersytet Medyczny tak została nakreślona Jej Osoba:

[...] biografia Profesor [jest] ściśle spleciona z historią Polski XX wieku i z historią naszej Uczelni. Jednak największe wrażenie wywarła Jej postawa życiowa – pełna skromności, ale emanująca siłą, pogodą ducha i energią,

jakby na przekór metryce i ciężkim doświadczeniom, których w Jej życiu nie brakowało (O historii..., 2013).

Profesor żartowała ze swojej długowieczności:

Urodziłam się w 1921 roku i pan się mną interesuje ze względu na moją długowieczność. A to nie wystarczy. To nie moja zasługa. Jestem długowieczna przez Hitlera. Dowiedziono naukowo, że szczury głodzone żyją dwa razy dłużej od szczurów najedzonych (Grzela, 2013, s. 8).

i jednocześnie w skromności nie była zadowolona, że kolejne osoby chcą z nią prowadzić wywiady:

Naprawdę liczę na to, że znajdzie pan inny obiekt zainteresowania. Jestem bardzo nieszczęśliwa, że pan chce ze mną rozmawiać, bo moje życie nie jest warte opisanania. A tych, których powinno się opisać, już nie ma (Tamże).

Zapamiętamy Panią Profesor Joannę Muszkowską-Penson jako osobę życzliwą, uśmiechniętą, otwartą, serdeczną, wyrozumiałą, z wielkim poczuciem humoru oraz pozytywnym nastawieniem do świata i ludzi. I, przede wszystkim, jako Przyjaciela Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego, tak bliskiej Jej i Jej ojcu.

Cześć Jej Pamięci!

Bibliografia

- Blauth, Tadeusz (2012). Krzysztof Muszkowski. W: *Stowarzyszenie Pisarzy Polskich. Oddział Warszawa* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <http://sppwarszawa.pl/czlonkowie/krzysztof-muszkowski/>
- Daszczyński, Roman (2022). Przez Ravensbrück do wolnej Polski. Opowieść o prof. Joannie Muszkowskiej-Penson [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/Przez-oboz-Ravensbruck-do-wolnej-Polski-Dzis-prof-Joanna-Muszkowska-Penson-konczy-100-lat,a,206864>
- Grzela, Remigiusz (2013). *Było, więc minęło. Joanna Penson: dziewczyna z Ravensbrück, kobieta „Solidarności”, lekarka Wałęsy*. Warszawa: PWN.
- Joanna Muszkowska-Penson. W: *Biuletyn Informacji Publicznej. Gmina Miasta Gdańska. Urząd Miejski w Gdańsku* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://bip.gdansk.pl/rada-miasta/Joanna-Muszkowska-Penson,a,106979>
- Karaś, Dorota (2021). Tablica na kamienicy, w której mieszkała profesor Penson. „Uczyła nas odwagi bez patosu”. *Gazeta Wyborcza* 26.10.2021 [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,27732087,tablica-na-kamienicy-w-ktorej-mieszka-100-letnia-prof-penson.html>
- Ladorucki, Jacek (2016). *Gdy otworzyli bramy, zaczęłam iść w stronę domu... Rozmowy z Joanną Muszkowską-Penson*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Laureaci medalu Mściwoja II. (2023). W: *Gdańsk.pl* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://www.gdansk.pl/rada-miasta-gdanska/laureaci-medalu-ksiecica-msciwoja-ii,a,7754>

- Makarewicz, Wiesław & Rutkowski, Bolesław (red.) (2005). *Jakub Penson (1899–1971): od szpitala na Czystem do Akademii Medycznej w Gdańsku*. Gdańsk: Via Medica.
- Muller, Anna (2011). Joanna Muszkowska-Penson. W: *Muzeum II Wojny Światowej* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://historiamowiona.muzeum1939.pl/swiadcowie-historii/swiadek/joanna-muszkowska-penson>
- O historii nie tylko naszej Uczelni... (2013). W: *Gdański Uniwersytet Medyczny* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://gumed.edu.pl/21417.html>
- Odsłonięcie pamiątkowej tablicy poświęconej prof. Janowi Muszkowskiemu (Łódź, 13 maja 2013 r.). W: *YouTube* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://www.youtube.com/watch?v=BCwCBH-Ynmo>
- Oleksy, Ewelina (2018). Prof. Joanna Muszkowska-Penson Honorową Obywatelką Miasta Gdańska. Uchwałę w tej sprawie gdańscy radni przyjęli jednogłośnie 29.03.2018. *Dziennik Bałtycki* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://dziennikbaltycki.pl/prof-joanna-muszkowskapenson-honorowa-obywatelka-miasta-gdanska-uchwale-w-tej-sprawie-gdancscy-radni-przyjeli-jednoglosnie/ar/13050694>
- Professor Dame Anna F. Dominiczak, M.D., Ph.D. (2023). W: *Medical University of Gdansk* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://alumni.mug.edu.pl/54669.html>
- Rębas, Anna (2023). „Dama obdarzona wielką energią życiową”. Wspominamy prof. Joannę Muszkowską-Penson. W: *Radio Gdańsk* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://radiogdansk.pl/wiadomosci/region/trojmiasto/2023/07/03/dama-obdarzona-wielka-energia-zyciowa-wspominamy-prof-joanne-muszkowska-penson-posluchaj/>
- Sokolnik, Dariusz (2023). Osobista lekarka Lecha Wałęsy nie żyje. Profesor Joanna Muszkowska-Penson zmarła w wieku 101 lat. W: *Polska Agencja Prasowa* [online]. Pobrano 5 lipca 2023 r., z: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1591860%2C%20sobista-lekarka-lecha-walesy-nie-zyje-prof-joanna-muszkowska-penson>
- Szczerba, Adrianna (2019). *Dom uczonych. Kamienica przy ul. Uniwersyteckiej 3 w Łodzi w latach 1945–2017*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Tchórzewska-Kabata, Halina (2010). *Pod znakiem światła: Biblioteka Ordynacji Krasińskich 1844–1944*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Walczak-Niewiadomska, Agata (2014). „Jan Muszkowski: ludzie, epoka, książki. Polska bibliologia uniwersytecka w 60 lat od śmierci Profesora” – sprawozdanie z konferencji. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum* 1(18), 2014, s. 161–164.
- Wińska, Urszula (1985). *Zwyciężyły wartości: wspomnienia z Ravensbrück*. Gdańsk: Wydawnictwo Morskie.